

Munich Personal RePEc Archive

**Value research by qualitative processes:
Possibilities and processes in the
qualitative research on values**

Abramuszkinova Pavlikova, Eva and Prudky, Libor and
Smidova, Michaela and Angelovska, Olga

Charles University Prague

2009

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30622/>
MPRA Paper No. 30622, posted 11 May 2011 04:20 UTC

Value research by qualitative processes: Possibilities and processes in the qualitative research on values

Kapitola z knihy: Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky. Libor Prudký a kol. Academia, edice Novověk, Praha 2009. ISBN: 978-80-200-1751-2

Str. 121-160

Autoři kapitoly: Libor Prudký, Michaela Šmídová, Olga Angelovská, Eva Abramuszkinová Pavlíková, Eva Kučerová

Abstract in English

This book is based on different approaches towards the research dealing with values. It is focused on existing values which are present in the Czech society from 1970's until nowadays. The basic principles of qualitative research are introduced with case studies from sociology, anthropology, ethnology and media studies. It is a collective work directed by Libor Prudký, each author was responsible for some chapters. Text is in Czech.

Abstract in Czech

Tato kniha je založena na různých přístupech k výzkumu hodnot ve společnosti. Je zaměřena na existující hodnoty ve společnosti České republiky od 70. let 20. století do současnosti. Kapitola popisuje základní principy kvalitativního výzkumu pomocí případových studií z oblasti sociologie, antropologie, etnologie a mediálních studií.

C. Zkoumání hodnot prostřednictvím kvalitativních postupů

Kvalitativní výzkumy zařazujeme do naší publikace především proto, že se mohou stát inspirací a současně prohloubením kvantitativních výzkumů, jimž zde věnujeme největší pozornost. Kvalitativně založený výzkum totiž může představovat další krok v našem poznávání hodnotových struktur v rámci české společnosti. „Příběh“ hodnot pravděpodobně není úplný bez kvalitativního zkoumání.

Kvalitativní postupy představené v následujícím textu vycházejí v zásadě ze čtyř vybraných oblastí sociálních věd. Kromě sociologie (která je jednoznačným východiskem autorského týmu, respektive projektu, v jehož rámci vznikla tato kniha) jde o antropologii, etnologii a mediální analýzu.

Antropologie, etnologie (a také kvalitativní sociologie) využívají srovnatelné postupy při výzkumu a kromě toho zvýrazňují skutečnost, že hodnoty nejsou v různých skupinách či částech společnosti identické. Mohou tak ukázat, že existují určité, mnohdy velmi výrazné rozdíly v hodnotových strukturách jednotlivých skupin/subkultur v rámci české společnosti.

Mediální analýza zase umožňuje odkrývání hodnotových poselství, jež jsou různými typy médií vnášena do veřejného prostoru. Média samotná pak hrají (mohou hrát) výraznou roli při ovlivňování hodnot v české společnosti a v tomto směru jim, jak se zdá, není dosud věnována dostatečná pozornost.

Nejprve se tedy budeme soustředit na velmi jednoduchý popis samotných možností kvalitativních postupů, i za pomoci ukázek klasických a zahraničních případů. V další části

této kapitoly se potom budeme věnovat současným českým kvalitativním výzkumům a jejich výsledkům, v nichž se nejvíce odráží právě hodnoty.

C.1 Možnosti a postupy kvalitativního výzkumu hodnot

Kvalitativní výzkum nabízí mnoho způsobů jak uchopit daný problém či téma. Je pro něj příznačné, že obvykle vychází z objektu zkoumání a metodologii vyvozují z postupného objevování zkoumaného problému. Schematické porovnání postupů kvalitativních a kvantitativních výzkumů podané M. Dismanem (1994) tuto skutečnost zřetelně demonstruje. (viz Tabulka 4)

Tabulka 4: Kvantitativní a kvalitativní výzkum

Dedukce	Indukce
Teorie	Pozorování
Hypotézy	Nalezení pravidelnosti
Sledování, ověřování	Předběžné závěry
Přijetí/odmítnutí hypotéz	Teorie
<i>Kvantitativní výzkum</i>	<i>Kvalitativní výzkum</i>

Zdroj: Disman 1994

Kvalitativní výzkum je ze své podstaty méně „svázan“ teoretickými a tudíž i metodologickými východisky než výzkum kvantitativní. O to víc u něj vystupuje požadavek co nejjasnějšího vymezení konkrétního postupu, techniky sběru dat, jejich vzájemného provázání a především adekvátnosti zvoleného přístupu vůči objektu zkoumání.

Hodnoty jsou objektem zkoumání, který je vlastně pro kvalitativní výzkum vhodnější než pro výzkum kvantitativní. Souvisí to s mnohovýznamností hodnot, jejich diferencovaností. Hodnoty jsou rovněž přímo spojeny se subjektivními, skupinovými, kulturními i dalšími vlivy. Možná proto lze najít v literatuře vlastně dříve kvalitativní výzkumy hodnot než kvantitativní. (Viz např. odkazy v části B. 2.1 této publikace.) Je také přirozené, že pro výzkum hodnot nelze v postupech kvalitativních výzkumů nalézt „jediný vhodný“ metodický aparát či obecněji uznávané konceptuální zakotvení. Je ale možné prezentovat alespoň některé přístupy kvalitativního výzkumu hodnot prostřednictvím příkladů využití vybraných metod kvalitativního výzkumu. Znamená to, že abychom mohli připomenout možnosti kvalitativního výzkumu hodnot ve vybraných sociálních vědách, musíme prezentovat co největší paletu možných přístupů. Pokusíme se o jejich stručné uvedení, včetně příkladů ze zahraniční (především již klasické) literatury, tam kde se hodnoty a jejich zkoumání viditelně projeví.

Podle M. Vaňka je pod pojmem kvalitativní výzkum „míněno bádání, které sdělení jednotlivce pojímá jakožto svébytnou poznávací hodnotu, nezobecňuje toto sdělení a nevčleňuje je (například pomocí statistických postupů) jako výpovědní jednotku do širšího celku kvantitativně posuzovaných a hodnocených výpovědí.“ (Vaněk a kol. 2003: 6)

Pro kvalitativní výzkumy obecně přicházejí v úvahu podle jedné z českých učebnic (Surynek, Komárková, Kašparová 2001) sociologické metody dotazování, pozorování, experiment a analýza věcných skutečností (analýza dokumentů, fyzických stop, obsahová analýza a případové studie). Toto členění považujeme za příliš obecné. V jiné učebnici nabízí J. Hendl (2005) jiné členění podle základního rozlišení na kvalitativní a kvantitativní přístup. Mezi základní přístupy kvalitativního výzkumu podle J.Hendla patří případová studie, etnografický výzkum, zakotvená teorie, fenomenologické zkoumání, biografický výzkum, zkoumání dokumentů, historický výzkum, akční výzkum a kritický výzkum. Pokusíme se o specifikaci těchto postupů v zásadě podle Hendla, i když víme, že členění takových postupů

se u jednotlivých autorů liší. V podstatě každý z dále uvedených postupů je možné využít k odkrývání hodnot v rámci zkoumaných skupin, subkultur či kultur.

C.1.1. Etnologie, antropologie (případně kvalitativní sociologie)

Výzkumy antropologické případně etnologické (i kvalitativně sociologické) se zabývají hodnotami sice velmi výrazně, ale ne vždy explicitě. Při zkoumání různých kultur či subkultur definovaných etnicky, genderově, věkem, společnými zájmy aj. dochází ke zkoumání hodnot téměř automaticky, přestože nejsou vždy hlavním předmětem výzkumu. Kultura, jednotlivé kultury, jsou totiž vždy v nějakém smyslu definovány také prostřednictvím sdílení hodnot a norem.²⁹ O hodnotách se v antropologické či etnologické perspektivě hovoří a píše většinou jaksí samozřejmě a také široce. Hodnotou pro ně může být prakticky cokoli, co je v dané kultuře, subkultuře či skupině považováno za důležité nebo významné. Příznačné pro tuto skutečnost je např. vyjádření Lisy R. Peattie (1965) o výrazných možnostech výzkumu hodnot právě prostřednictvím kulturní či sociální antropologie. Zkoumání rozdílných kultur a jejich hodnotových vzorců podle ní umožnilo uvědomit si velké množství nejrůznějších hodnotových systémů a formulovat tak myšlenku kulturní relativity. (Mimo jiné si tak také uvědomit nejen hodnoty zkoumané skupiny či jednotlivců, ale i hodnoty, se kterými vstupuje do „terénu“ samotný výzkumník.)

Zkoumání hodnotových struktur charakteristických pro danou kulturu, subkulturu či etnikum je jednou z charakteristických vlastností antropologického/etnologického výzkumu. Bez tohoto zkoumání se vlastně neobejde žádný etnologický či sociálně a kulturně antropologický výzkum. Ucelený přehled by tudíž vyžadoval soustavné shromažďování a analýzu výsledků etnologických a antropologických výzkumů u nás vůbec a jejich rozbor z hlediska hodnot, které zkoumaly a objevovaly. K tomu ale na tomto místě nejsou a asi ani nemohou být vytvořeny prostředky, proto je náš výběr velmi úzký a zcela neúplný a pouze naznačuje existující možnosti.

V rámci etnologie je problematika hodnot interpretována v souvislosti s kulturním dědictvím -- co jsme zdědili a co je součástí národní paměti. Pro začleňování prvků tradiční lidové kultury do současných kulturních aktivit se od poloviny 20. století vžil termín folklorismus. Kulturní dědictví je: „souhrn hodnot, norem a kulturních vzorců, charakteristických pro danou společnost, které jsou touto společností všeobecně přijímány, reprodukovány v kulturních výtvorech, stabilizují se ve zvycích a obyčejích, a jako trvalé kolektivní vlastnictví jsou předávány potomkům.“³⁰ Ovšem existuje zde selekce, prvky, které již svou funkci neplní se stávají historickými fakty.

Cílem *etnografického výzkumu* je získání holistického obrazu určité skupiny, instituce nebo společnosti nejen ve vzdáleném prostředí, ale i ve vlastní společnosti (Hendl, 2005: 118). Tento přístup je zkoumání hodnot pravděpodobně nejbližší a má asi také za sebou nejdéle dobu aplikací. Jde o dokumentování každodennosti jedinců pomocí pozorování a rozhovorů se snahou sledovat aktivity a porozumět jim. Předmětem studia je široké spektrum zájmů, obsah a forma myšlení, interakce, sociální praktiky, způsob vytváření sociální skutečnosti. Základním pojmem zpracovávaným etnografy je kultura jako: „systém sdílených názorů, hodnot, praktik, jazyka, norem, rituálů a materiálních věcí, jež jsou vyjádřením toho, jak určitá skupina pojímá svět a život“.³¹ Lze ho dobře ilustrovat na velmi známém případě „kulturních vzorců“ R. Benedictové. Přestože jde o výzkum, který patří již do relativně vzdálené minulosti a týká se zkoumání zcela jiných kultur/společností, je dobrou ilustrací zkoumání hodnot v antropologii.

Ruth Benedictové vnímá kulturu jako určující pro socializaci člověka. V rámci socializace, tedy předávání kultury z generace na generaci, dochází ke zvnitřňování hodnot a norem, které do kultury „patří“, tedy kde různé hodnoty definují různé kultury.³²

Ruth Benedictová -- Kulturní vzorce

Předmětem výzkumu, který je představován k knize *Kulturní vzorce* (Patterns of Culture), byly tři preliterární společnosti Kwakiutlové, Zuňiové a Dobuové. A velmi odlišné konfigurace jejich kultur. Pro Benedictovou je totiž východiskem předpoklad, že každá kultura představuje systém kulturních vzorců s jednou centrální dominantní konfigurací, která kultuře dává jedinečnost, každá kultura má tak své specifické konfigurace hodnot. Důležité v této souvislosti je také to, že jde o přístup v němž se výzkumník oprošťuje od velmi rozšířeného etnocentrismu západní kultury, který byl zároveň silně spojen s představou „správných“ a „žádoucích“ hodnot. Je si vědom a musí si být vědom jiného hodnotového zakotvení různých kultur a současně možnosti plurality takových hodnotových zakotvení. Různé hodnoty v různých kulturách díky tomuto přístupu mohou být vnímány jako zcela rovnocenné.

Primárním zdrojem dat se stal klasický kulturně antropologický výzkum, kde hlavní technikou je dlouhodobé zúčastněné pozorování, kterého se účastnila nejen sama Benedictová, ale rovněž další antropologové. Prostřednictvím takového terénního výzkumu výzkumník nahlíží do způsobů života vybraných společností, je každodenně přítomen na životě lidí. Své poznatky výzkumník interpretuje v rámci vybraného přístupu, Benedictová přitom použila právě kulturní vzorce a vlastní typologii kultur.

Benedictová zde předkládá tři typologicky odlišné kultury. Zatímco hodnotový systém Zuňiů je založen na zdrženlivosti, přirozenosti a skromnosti (apollinský životní styl), pak Kwakiutlové reprezentují dionýský typ, kde jsou důležité zejména individualismus, odvaha, rozhodnost či samostatnost. Dobuové stojí zcela mimo dané typy, jejich kultura tak představuje paranoidní typ, která vnímá život jako věčný zápas, konflikt a z toho pramenící důležitost hodnot jako jsou nepřátelství, podezřívavost, nedůvěra vůči druhým.

Zdroj: Benedictová, R. (1999). *Kulturní vzorce*. Praha : Argo.

V rámci etnografického přístupu³³ je popisována kultura určité skupiny lidí, která je dána společně sdílenými postoji, hodnotami, normami a jazykem.

Další z kvalitativních postupů může být *výzkum pomocí zkoumání dokumentů*. Ten je založen na studiu dokumentů, čili všeho napsaného nebo prostě zaznamenaného jako jsou knihy, novinové články, záznamy projevů, deníky, plakáty nebo obrazy. Obecně se jedná o stopy lidské existence a tímto způsobem se projevují postoje, hodnoty nebo ideje s pojené s daným prostředím i dobou.

Slavná práce Thomase a Znanieckého *Polský rolník v Evropě a Americe* je pro tento druh analýzy klasickým zdrojem. Připomněli jsme ji už v souvislosti se zakládáním empirických výzkumů hodnot i pro kvantitativní analýzy. Pětidílná práce analyzuje osobní, historické, náboženské a ekonomické dokumenty z polské společnosti před první světovou válkou. Podává informace o sociální organizaci a vývoji rolnických rodin a komunit v americké a německé imigraci. Předmětem zkoumání jsou rolnická rodina, polský sňatek, třídní systém, ekonomický život, náboženské postoje na základě korespondence mezi členy šesti skupin rodin. V obsáhlé metodologické poznámce k této monografii autoři vysvětlují své pojetí zobrazení sociální reality. Za základní metodologický princip sociální psychologie a sociologie považují následující: příčiny sociálních nebo individuálních jevů nejsou nikdy samotnými sociálními nebo individuálními jevy, ale kombinací obou dvou. Přesněji řečeno příčiny hodnot nebo postojů (ve smyslu sociálního jevu) jsou vždy kombinací postojů a hodnot dohromady.³⁴ Důležitou součástí této metody je definice situace, která vznikla

nezávisle na aktérech, nicméně dávající podklad analyzované aktivitě. Každá situace zahrnuje 1) objektivní podmínky -- hodnoty -- ekonomické, sociální, náboženské, intelektuální atd. 2) individuální či skupinové postoje, které v daný moment ovlivňují jejich chování a 3) definici situace -- určitá koncepce založená na podmínkách a vědomí o postojích. Obecným charakterem této práce je systematizace a klasifikace postojů a hodnot, které převažují v určité skupině. Každý postoj a hodnota mohou být správně pochopeny pouze ve spojení s konkrétním sociálním životem.³⁵

Případová studie je zaměřena na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů a středem zájmu jsou charakteristiky daného případu. Těmi mohou být právě hodnoty spojené se sledovaným případem.

Amrei C. Joerchel -- Qualitative Study of Multicultural Identities: Three Cases of London's Inner-City Children.

Případová studie z prostředí multietnického (a hodnotově diferencovaného) Londýna se týká vytváření identity tří dvanáctiletých dívek, které vyrůstají pod vlivem současně několika kulturních pozadí (matka jako nositelka kultury x, otec z kultury y, dítě žijící v multikulturní metropoli). Z interpretace hloubkových rozhovorů vyplynulo několik důležitých poznatků, které lze velmi dobře vztáhnout také k hodnotám. U učitelů ze školy, kam všechna tři děvčata chodila bylo možné dobře rozpoznat výchovně hodnotová východiska. Ty autorka identifikovala jako hrdost na kulturní různost školy a zároveň její jednotu, doplněné o respekt a ocenění k druhým (jiným). Také u matek bylo možné pozorovat podobné důrazy rozšířené ještě o snahu směřovat své děti k jakési multikulturní rovnováze v nich samotných. U dětských respondentek pak se autorka zaměřila právě na tyto aspekty jejich kulturní identity. K respektu a oceňování druhých i k uchovávaní si povědomí o svých kořenech jsou ostatně vedeny svým nejbližším okolím (rodinou i školou) a to se projevuje i na jejich výpovědích. Rovněž se zdá, že jsou v takto multikulturním prostředí schopny přepínat podle okolností z jedné kultury (a hodnotových struktur) do druhé. Z hlediska hodnot můžeme hrdost na kulturní různorodost, respekt k druhým, snahu o rovnováhu vnímat také jako svého druhu hodnoty, které jsou v tomto případě spojené s existencí multikulturní společnosti.

Zdroj: Amrei C. Joerchel (2006). *Qualitative Study of Multicultural Identities: Three Cases of London's Inner-City Children*. Forum Qualitative Social Research, 7, 2; staženo 15.července z <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/121/251>

Další členění přístupů k výzkumu hodnot je opřeno o využití základních postupů a východisek a také zacílení výzkumu. Lze postupovat pomocí biografického výzkumu, narativního výzkumu, opřít se o fenomenologická východiska, o východiska historická, nebo také o snahu o kritický přístup či přímé zaměření na aktivity vedoucí ke změnám.

Biografický výzkum je formou případové studie, která se týká jedné osoby popřípadě malého počtu případů. Jde o psanou historii života jedince, o rekonstrukci a interpretaci jeho životního příběhu (posloupnosti faktických událostí) ze strany jiné osoby. Tím se odlišuje od autobiografie. Používá se i termín „oral history“ ve výzkumu, kde v popředí je dotazovaný jako svědek nebo informant časově-historických událostí. Prostřednictvím orální historie se podle M. Vaňka historik „dostává k novým informacím, poznatkům a faktům, obohacujícím, rozšiřujícím nebo korigujícím dosavadní znalosti dějin, ale především získává obraz subjektivního, individuálního prožitku těchto dějin a reakcí na ně u řady jednotlivých mluvčích.“ (Vaněk a kol. 2003: 8).

Při *narativním výzkumu* je subjekt motivován ke zcela volnému vyprávění (Hendl 2005: 176). Narativní interview se stává podkladem pro biografickou rekonstrukci případu. Hermeneutika autobiografického vyprávění autorů dvojice G. Rosenthalová a W. Fischer-Rosenthal spočívá v sekvenční biografické rekonstrukci případu, kdy text je interpretován

s ohledem na časovou posloupnost jednotlivých částí. (Rosenthalová, Fischer-Rosenthal 2003: 262)

Fenomenologický výzkum je založen na porozumění tomu, jak jedinci vnímají určitou zkušenost.

Historický výzkum se zabývá popisem a zkoumáním toho, co se stalo v minulosti. Jde o shromažďování a evidování údajů, ale zejména o jejich interpretaci se snahou rekonstruovat události. Předmětem výzkumu jsou dokumenty zhotovené v minulosti ve formě napsané nebo tištěné, tištěné numerické záznamy se statistickými daty, orální výpovědi svědků a předměty přinášející informaci o minulosti.

Akční výzkum je snahou přenést výsledky výzkumu do praxe a tím urychlit potřebné změny. Předpokladem je, že výzkum má větší vliv, pokud se na něm aktivně podílejí ti, kterých se problém týká (učitelé, studenti, zaměstnanci, ...).

Kritický výzkum je blízko pojetí výzkumu akčního. Důraz je kladen na hodnotově orientovaný výzkum vedoucí ke změně. Předmětem jsou marginalizované a utlačované skupiny a jedinci ve společnosti. Je podložen teoretickou koncepcí kritické teorie a také jedním z křídel feministického výzkumu.

Podle slovníkového hesla v nejnovější etnologické oborové publikaci jsou metody terénního výzkumu v národopisných disciplínách takové vědecké postupy, které umožňují získávání poznatků na místě výskytu zkoumaného společensko-kulturního jevu (Jeřábek, Brouček (eds.) 2007: 555). Pomocí terénního výzkumu se získávají fakty (etnografická data) vlastním pozorováním zúčastněným pozorováním a v rozhovorech. Doplnkovým zdrojem informací je studium písemných pramenů (archivní materiály, dotazníky, cestopisná literatura). Předpokladem úspěšného terénního výzkumu je dlouhodobý nebo opakovaný pobyt a znalost jazyka hostitelů.

C.1.2 Výzkumy médií

Kvalitativní výzkumy médií (i jako tvůrce hodnotových poselství a nabídky hodnot) využívají většinou metody sociologického výzkumu. Přístup ke zkoumání mediálních účinků v průběhu posledních desetiletí zaznamenal několik změn. Tato oblast se začala zkoumat až od počátku 20. století, protože systematický empirický výzkum mediálních účinků se rozvinul jako samostatná oblast studie až v tomto období (Jiráček, Kopplová 2003: 160).

Výzkum médií se děje kombinací metod. Kvalitativní výzkumy jsou vlastně v menšině, avšak kvantitativní výzkumy se zabývají většinou jen jednoduchou reflexí sledovanosti, diferencemi ve sledovanosti na základě různých hledisek (sociálních, demografických, etnických, regionálních, apod.). Samotný výzkum médií jako tvůrce nabídky hodnot je dosud, pokud se nám podařilo zjistit, vzácný. Možná častější je sémiotická analýza (viz dále), jako hledání potenciálů k vzorcům chování, normám a možná i hodnotám.

Zdá se, že právě v této oblasti by bylo asi velmi užitečné „vystoupit“ z metodologické rozvolněnosti kvalitativních výzkumů a postupně se pokusit o vývoj a ověřování kompatibilních specifických metodických postupů pro zkoumání „nabídky hodnot“ jednotlivými médii (například tak, jak jsou běžné ve zkoumání sledovanosti). Už proto, že média představují jeden z rozhodujících socializačních mediátorů. A také proto, že jejich působení je spojeno s řadou mýtu a předpojatostí.

Při přístupu k výzkumu hodnot a médií musíme rozlišit dvě základní roviny -- a) zachycení a prezentaci hodnot v médiích samotných; -- b) vnímání a přijetí či odmítnutí hodnot publikem (diváky, posluchači nebo čtenáři). Následující tabulka (Tabulka 5) zachycuje nejčastěji používané metody při analýze médií a jejich vlivu, řada metod se pohybuje na pomezí kvalitativních a kvantitativních metod. Právě pokusy o třídění metod výzkumu hodnot v médiích jsou jedním z prvních kroků na cestě k utváření „standardizovaných“ výzkumných nástrojů.

K výzkumu hodnot lze použít zejména metody z oblasti analýza textu a analýzy publika. V případě analýzy publika jde o klasické sociologické metody pozorování, dotazníkové šetření, rozhovor nebo focus group.

Nejčastěji používanou metodou analýzy textu je *obsahová analýza*, která je obvykle počítána za kvantitativní metodu. (Viz předchozí shrnutí o zakotvené metodě výzkumu.) Nicméně nejedná se čistě o kvantitativní metodu, protože k jejímu realizování je potřeba interpretace a dobré znalosti zkoumaného textu (Stokes 2003). Předmětem obsahové analýzy médií může být jakýkoliv typ média -- tištěná média, film, vysílání (broadcasting), hudební nahrávky i nová elektronická média (nazývaná pro kombinaci telekomunikace a informatiky jako „telematická“ /McQuail 1999: 41/). Zkoumaným médiem může být i reklama, jako v případě zkoumání genderových stereotypů v korejských televizních reklamách v roce 2001, kdy byla provedena obsahová analýza 878 reklam³⁶ nebo studie portréty gender v reklamách, kdy se obsahová analýza zaměřila na zobrazování žen v reklamách v hlavním vysílacím čase.³⁷

Tabulka 5: Metody používané při analýze médií a jejich vlivu

<i>Objekt analýzy</i>	<i>Metoda</i>
Analýzy textu	
Výskyt určitého jevu v textech	Obsahová analýza
Význam textu nebo skupiny textů	Sémiotika
Struktura příběhu	Narativní výzkum
Skupina textů stejného druhu nebo žánru	Žánrová studie
Skupina textů od stejného autora	Autorská studie
Skupina textů zabývající se stejným umělcem	Studie hvězdy (Star study)
Studium mediálních organizací	
Historie specifické instituce, historie mediálních technologií, předcházející politické diskuze, historie legislativy	Výzkum archívů
Historie vysílání, sociální dopad médií	Sociální historie
Názory a přístupy pracovníků v médiích	Rozhovory
Pracovní postupy společností a organizací, chování pracovníků odvětví	Zúčastněné pozorování
Studium publika (příjemců)	
Chování lidí v jejich prostředí	Pozorování
Reakce příjemců na otázky	Dotazníkové šetření
Vylíčení příjemců jejich chování	Rozhovor
Přístupy, názory a chování skupin	Focus group
Vzpomínky na předchozí chování a přístupy	Ústní tradice (Oral history)

Zdroj: upraveno podle (Stokes 2003: 23, 25, 26)

Časové období, které obsahová analýza pokrývá, se liší podle daného výzkumu. Příkladem krátkodobé analýzy je například Cortésův³⁸ výzkum vybraných amerických tištěných médiích po dobu jednoho měsíce zaměřený na jeden jev, konkrétně multikulturních dimenzí v novinách. Příkladem dlouhodobé analýzy je obsahová analýza portréty rodin s jedním nevlastním rodičem v amerických filmech promítaných v období 1990 až 2003.³⁹

Sémiotika je naukou o znacích a znakových systémech, ve kterých znaky fungují (Hawkes 1999). Zabývá se jejich významy, způsobem organizace znaků v systémy a vztahy mezi znaky a jejich uživateli. Sémiotika se nevěnuje pouze zkoumání jazykových znaků, ale obecně i ostatních znakových systémů, se kterými se můžeme setkat (Černý 1998: 168). Metoda analýzy přirozeného jazyka se časem začala používat i pro analýzu dalších jazykových systémů jako literatura, film, fotografie či televize (Jirák, Kopplová 2003: 137).

Použití *sémiotické analýzy* umožňuje odhalit více z povrchového významu textu, sleduje způsob řazení požitých znaků nebo jiných částí textu, zkoumá vliv vybraných znaků na smysl, význam a vyznění textu. Důležitá je i absence některých znaků.⁴⁰

V porovnání s obsahovou analýzou není *sémiotická analýza* svazována pevnou a jasnou metodologií. Její nevýhodou je, že vyžaduje výbornou znalost kulturního prostředí, ze kterého analyzovaný text pochází. Tato nevýhoda výrazně znesnadňuje komparativní analýzu mediálního obsahu v několika zemích současně, což je v případě obsahové analýzy běžné. Další rozdíl mezi zmíněnými metodami spočívá v tom, že *sémiotická analýza* nezahrnuje kvantifikaci, protože jsou pro ni důležité latentní významy, které nemohou být vyčteny z numerických dat (McQuail 1999: 308).

Obrazová analýza je: „založena na rozboru jednotlivých prvků zkoumaného obrazu a slouží k tomu, abychom zjistili, jak jsou do obrazu vnořeny významy, z nichž je konstruován.“ (Buton, Jiráček 2001: 44). Při rozboru je důležité analyzovat tři oblasti -- do jaké perspektivy je situován příjemce sdělení, jaké prostředky jsou užity ke konečné podobě obrazu, k jeho zpracování, a v neposlední řadě samotný obsah obrazu.

Je samozřejmé, že kvalitativní výzkum hodnot vyžaduje kombinace metod z uvedené nabídky. Vzhledem k tomu, že jde o zkoumání tak složité tematiky, umožňuje kvalitativní výzkum přinést rychleji zajímavá zjištění, která mohou mít výraznou poznávací váhu. Právě proto, že kvalitativní výzkum, jak bylo řečeno, principiálně přistupuje k výzkumu objektů z nich samotných. Nebezpečí „aplikace modelu“ na skutečnost je tu mnohem menší než u výzkumu kvantitativního. Na druhé straně i pro kvalitativní výzkum hodnot platí, že jeho propojení s výzkumem kvantitativním může oběma přístupům jen a jen přispět. U výzkumu hodnot jde jistě o podmínku uceleného poznávání. I v rámci našich analýz postupujeme tak, že zde prezentované výsledky analýzy hodnot opřené především o velká kvantitativní sociologická šetření budeme v dalších krocích ověřovat, doplňovat a specifikovat prostřednictvím kvalitativních výzkumů hodnot ve vybraných sociálních prostředích.

C.2 Výsledky vybraných kvalitativních výzkumů

V této subkapitole se pokusíme rozšířit výše uvedený přehled možných přístupů ke kvalitativnímu výzkumu hodnot (doplňeny o výběr několika ukázek ze zahraničních výzkumů) o relativně současné a aktuální ukázky z českých kvalitativních výzkumů. Nabízíme zde prezentaci základních výsledků z kvalitativních výzkumů, jež jsou pro nás důležité především proto, že se kromě jiného zabývají také hodnotami.

První část je věnovaná etnologickým a antropologickým šetřením, druhá mediálním výzkumům.

C.2.1 Výsledky kvalitativních výzkumů – etnologie, antropologie

V následujícím textu jsou uvedeny příklady antropologických a etnologických výzkumů, které lze vztáhnout k výzkumu hodnot v České republice respektive v Československu. Mohou proto být inspirativní nejen z hlediska různých přístupů a kombinací použitých metod, ale rovněž svými výsledky.

Příkladem současného českého antropologického výzkumu může být výzkum Zdeňka R. Nešpora, který se na hodnoty poměrně výrazně soustředí. Pro svůj výzkum je definuje v užším slova smyslu, pracuje totiž s hodnotami spojenými se socioekonomickou sférou. Sledovaným problémem je v tomto případě výrazně odlišná podoba a fungování socioekonomického prostředí ve dvou různých společnostech. Konkrétně jde o pracovní prostředí a v něm existující pracovní vztahy, a to na jedné straně v západní Evropě a případně

Spojených státech amerických a na straně druhé v transformující se české postsocialistické společnosti. S každým prostředím se pojí specifické hodnoty s nimiž se dostávají do styku nejprve čeští emigranti (po svém odchodu na Západ) a posléze titíž lidé v pozici reemigrantů (po svém návratu „domů“). Právě konfrontace těchto „pracovních“ hodnot -- podle autora -- dobře ilustruje problematičnost návratu reemigrantů. Kromě toho, že potíže s návratem mají své kulturní souvislosti (to je blízkost a vzdálenost obou společností -- české a obecně západní), mají i své etnické a dokonce třídní aspekty. Velmi důležitou okolností je ale proměnlivost a dynamičnost společností a tedy toho, že hodnoty se v čase proměňují.

Zdeněk R. Nešpor – Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty

Jde o pilotní výzkum specifické skupiny lidí, kterými jsou čeští reemigranti na/ze Západu. Tato skupina lidí se musela vyrovnat přinejmenším s dvojitou „změnou“ identity, potažmo hodnot. Výzkum byl soustředěn především na socioekonomickou sféru zejména se zaměřením na pracovní vztahy. Autor se domnívá, že právě tato sféra hraje nejvýznamnější roli v daném procesu emigrace-reemigrace a dobře tak ilustruje rozdíl mezi východoevropským socialismem a západním kapitalismem a následně reformující se českou společností.

Vychází z Bergerovy a Luckmanovy koncepce socializace, kterou aplikuje na situaci emigrace a následné reemigrace. Důležitými okolnostmi procesu emigrace-reemigrace jsou 1. blízkost/ vzdálenost obou společností a jejich hodnot; 2. to, že hodnoty jsou dané nejen sociokulturní, etnickou, ale i třídní příslušností; 3. vědomí časové proměnlivosti společností (tj. reemigrant se nikdy nevrací do stejné „domovské“ společnosti)

Autor a výzkumník v jedné osobě kombinuje historizující a sociálně-antropologický přístup s biografickou sociologií.

Podle autora lze respondenty reemigranty ze Západu rozdělit na dvě základní skupiny. První, starší emigranty ze 60 a 70. let lze charakterizovat jako „opatrné“, kteří se nesnažili o úplné přijetí západních hodnotových schémat, ale v rámci hostitelské společnosti udržovali blízké vztahy s jinými Čechy, uzavírali endogamní „česká“ manželství a dětem vštěpovali „češství“. Druhou skupinu tvořili „mladší“ emigranti z 80. let, kteří naopak velmi rychle přijali hostitelská hodnotová schémata, plně se integrovali, svůj návrat -- tedy reemigraci -- spojovali se zlepšením socioekonomického statusu. Obě skupiny se však setkaly po návratu s obecnou nevráživostí české majority a v pracovně právní oblasti také s neochotou přizpůsobit se západním (kapitalistickým) hodnotám, s výjimkou spotřebních. Největší hodnotová diference mezi českými reemigranty a Čechy ne-emigranty vyplývá podle autora z rozdílného pojetí vztahů individua a kolektivity. Reemigranti zastávají často pozice fundamentálního individualismu (silně deklarovaná hodnota: nikomu nic „nedlužít“), a naproti tomu u ne-emigrujících Čechů se setkávají se spotřebním individualismem. Ten lze popsat tak, že vlastní zájem zcela překračuje kolektivní. Ve výsledku tento hodnotový rozdíl může být ze strany reemigrantů pocíťován ve formě nízké míry plnění neformálních dohod, nízkou sebejistotou, nezájmem o kolektivní prospěch a xenofobními tendencemi.

zdroj : Nešpor, Z., R. (2002). *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty*. Praha : Sociologický ústav AV. (nebo www.soc.cas.cz/download/20/ST-02-04-Apro%20tisk.pdf , 15. srpen 2007)

Problematikou reemigrace, usídlování, adaptace a integrace se zabývá také autorka Jana Nosková, která analyzuje způsob vzpomínání na historické události, jejich začlenění do životních příběhů, srovnání interpretace aktérů a vědeckého výkladu s ohledem na proměňování v čase. S tím souvisí formování kolektivní paměti a identity. Aktéry jsou v tomto případě volyňští Češi přicházející po 2.světové válce do Československa.

Jana Nosková -- Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury

Autorka zmiňuje, že adaptace a integrace reemigračních skupin je problematická z hlediska kultury, ovšem není zcela jasné co přesně bylo pod pojmem kultura v té době chápáno. Jak uvádí: „Reemigranti si podle etnologů přinesli s sebou kulturu, která nebyla shodná s kulturou místních Čechů, a z tohoto důvodu docházelo často ke střetům. Zajímavé je tedy srovnání s vyprávěním volyňských Čechů. V nich se kulturní rozdíly vůbec netematizují. Samozřejmě existují v životních příbězích vyprávění, která srovnávají život na Volyni a v Čechách. Volyňští Češi z těchto srovnání vycházejí většinou „s čistým štítem“. Pokud připouštějí nějaké odlišnosti, je to pouze v rovině životní úrovně. Pak pro menší „životní standard“ na Volyni nacházejí objektivní důvody (většinou propad v období 2. světové války, před ní byla situace na Volyni a v Čechách naprosto srovnatelná). Domnívám se, že jedním z důvodů, proč se rozdíly v kultuře nezdůrazňují, je, že tento postup pomáhá vyrovnat se s příchodem do nového prostředí, které bylo české (tedy viděno očima narátorů stejné jako české prostředí na Volyni), ale ve kterém se dostali do naprosto nové situace, a to situace, v níž je majorita odmítla přijmout s poukazováním na jejich „jinakost“ a určila jim opět pozici menšiny.“ (s. 128)

Úspěšnost/neúspěšnost rychlé integrace byla daná jednak odlišnou zkušeností války, ale i životní zkušeností reflektující způsob konstrukce symbolického světa narátorů.

„Tento symbolický svět měl několik základních rysů, bylo to povědomí o vlastní vyšší kulturní úrovni, které se vytvořilo už během pobytu na Volyni a které bylo úzce navázáno na silné národní vědomí, další rys pak vycházel z vědomí přinesených obětí během druhé světové války. Tuto konstrukci symbolického světa si přinesli volyňští Češi s sebou do Československa, kde se ovšem setkala s jinou a začala se problematizovat.“ (s. 165) Při tomto střetu nedošlo u volyňských Čechů k přijetí tohoto nového symbolického světa. Primární socializace (socializace na Volyni) byla daleko silnější než socializace sekundární (socializace v Čechách). Svou roli ovšem sehrály i instituce, které si volyňští Češi jako jediná z reemigračních skupin vytvořili -- Svaz volyňských Čechů, časopis Věrná stráž, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel a Zpravodaj.

Tato práce je příkladem použití metody „oral history“. Snahou je ukázat, jak jsou historické procesy zaznamenány a interpretovány v životních příbězích aktérů, v literatuře a ve vědeckých pojednáních. Autorka chápe životní příběhy narátorů jako pokus vysvětlit svůj osobní příběh, ale také dobu, ve které aktéři žili.

Zdroj: Nosková, J. (2007) Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury. In *Etnologické studie 2*, Ústav evropské etnologie, Brno: FF MU.

Ladislav Holý -- český antropolog a etnolog světového věhlasu -- předkládá vidění zásadní politické změny v letech 1989 a 1990 prizmatem svého oboru, tedy jako zdroj, podobu a následky spojené s kulturní, hodnotovou a národní tradicí a kontinuitou. Se svou zkušeností emigranta a autora spoluurčujícího trendy výzkumu v současné analýze kultur a etnicity se zamýšlí nad českou národní identitou a významem češství. Autor vnímá českou kulturu a způsob utváření české identity jako konstrukce, které jsou neustále znovuvytvářeny a pozměňovány politickou praxí. Zabývá se tak „českými“ národními hodnotami.

Ladislav Holý - Malý český člověk a velký český národ

„Malý český člověk není motivován velkými ideály. Jeho životní svět je vymezen rodinou, prací a blízkými přáteli a ke všemu, co leží mimo něj, přistupuje s obezřetností a nedůvěrou. Jeho názory jsou přízemní a rozhodně není žádným hrdinou: odtud i popularita dobrého vojáka Švejka, jehož lze považovat přímo za ztělesnění malého českého člověka... má „zlaté české ruce“... Čech je talentovaný, zručný a vynalézavý... je ambivalentní osobností. Na jedné straně je talentovaný, zručný a vynalézavý, na druhé straně nemá vysoké cíle a žije si svůj život v malém světě svého domova a své veškeré snažení věnuje tomu, aby se jemu a jeho

rodině dobře žilo.“ (s.62, 70, 73) Negativní obrazy jednotlivých Čechů odporují vysoce pozitivnímu obrazu českého národa, který je „obrazem demokratického, vzdělaného a vysoce kulturního národa a tato představa je v různých kontextech jednoznačným zdrojem národní hrdosti...“ (s.74) Holý spatřuje v koexistenci těchto obrazů permanentní dilema „velikosti a malosti české historie“.

Česká kultura a česká identita je utvářena systémem navzájem nekonzistentních a soupeřících až odporujících si hodnot a pojmů. Jeden takový soubor hodnot a pojmů generuje nacionalistický diskurz zdůrazňující egalitarismus, který konstruuje jednotlivce jako součást národa se specifickým kolektivním českým národním charakterem. Tento diskurz soupeří s jiným hlásícím se k hodnotám západního individualismu a konstruuje jednotlivce jako svébytnou osobnost, nikoliv součást národa. Tyto dva diskurzy probíhají souběžně, soupeří mezi sebou, také se ale inspirují a prolínají -- to je vyjednávací princip české identity. V době národních krizí jsou v popředí nacionalistické hodnoty, zatímco ty individualistické jsou v pozadí. Lidé hledají ideální střední cestu, a tak česká kultura je systémem hodnot a pojmů v neustálém vzájemném napětí hledajícím rovnováhu.

Autor se soustřeďuje na diskurzy a s nimi spojené hodnoty, které jsou přítomny v prostředí české společnosti po pádu komunistického režimu. Mezi tyto řadí diskurzy tržního hospodářství, různých forem vlastnictví, demokratického pluralismu, občanské společnosti, životního prostředí, genderových vztahů, individualismu a nacionalismu, moderní české historie, české a československé státnosti. (s.11) Na rozdíl od lingvistických antropologů se autor záměrně nesoustřeďuje na strukturu diskurzu, ale na jeho obsah, neboť tyto diskurzy zviditelňují základní premisy české kultury. Z hlediska interpretativní antropologie je hlavní metodou výzkumu pozorování -- co aktér dělá a co říká, že dělá.

Zdroj: Holý, L. (2001). *Malý český člověk a velký český národ*. Praha: SLON.

Další výzkum reprezentuje, velmi zjednodušeně řečeno, výzkumný přístup, který je silně postaven na předpokladu existence specifických hodnotových struktur jedné skupiny obyvatel žijících v České republice. Tyto specifické hodnoty nejsou ale v samotných výsledcích nijak viditelně akcentovány. To může být dáno i účelem výzkumného projektu, který je primárně dán potřebami Ministerstva práce a sociálních věcí. Jde tedy o aplikovaný výzkum a vyúsťuje v určitá doporučení. Jedná se o výzkum romských komunit, které ale autoři nevnímají jako etnicky definovanou skupinu lidí „Romů“ a tedy z našeho hodnotového hlediska -- spojenými (s) „etnickými“ hodnotami, ale jako sociálně vyloučené enklávy. Ty jsou založené na předávání specifických kulturních hodnot, které se udržují a předávají z generace na generaci. A v důsledku toho vedou k přežívání daných skupin („Romů“) na okraji společnosti v tzv. „kultuře chudoby“.

Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit (Katedra antropologie FHS ZČU v Plzni, 2004/2005, Jakoubek, Hirt)

Podle autorů bylo cílem výzkumu vytvoření analytického modelu a jeho následnému ověření. Takový analytický model by měl umožnit interpretovat prostředí sociálně vyloučených enkláv v ČR. Výzkum se uskutečnil v sedmi vybraných lokalitách a v nich žijící romské komunity.

Autoři k problému přistupují s tím, že Romové tvoří sociálně vyloučenou subkulturu, která si vytváří vlastní specifické hodnotové vzorce a životní strategie. K vysvětlení používají Lewisův koncept „kultury chudoby“. Podle něho pak jsou Romové „nosiči specifického kulturního vzorce, který vznikl v adaptačním procesu na dlouhodobou chudobu“, a to jim znemožňuje integrovat se do majoritní společnosti, jejich kulturní vzorce jsou vhodné jen pro život na okraji a jako takové jsou neustále předávány z generace na generaci. Romové jsou tak z pohledu výzkumníků sociálně i prostorově vyloučenou enklávou a nikoliv etnicky definovanou skupinou.

Přestože východisko výzkumu je založené na hodnotové odlišnosti zkoumané skupiny, v jednotlivých výstupech se hodnoty jako takové netematizují, jsou spíše latentně přítomné v jednotlivých pracích, které jsou rozděleny na případové studie zkoumaných lokalit a průřezové studie týkající se vybraných aspektů života romských komunit. Ty se týkají takových témat jako rodina, lichvářství, atd. Výstupy jsou ovlivněné i tím, že cílem projektu byla i řada konkrétních návrhů a doporučení pro zadavatele (MPSV).

Zdroj : http://www.caat.cz/mpsv_souhrnna.pdf a Jakoubek, M. a Hirt, T.(eds). (2004). *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Čeněk.

Úplně jiným typem výpovědi o hodnotách Romů představuje text Mileny Hübschmannové „Několik poznámek k hodnotám Romů“. Samotný text (či spíše poznatky v něm obsažené) je založen na obecně používaných a relevantních kvalitativních metodách antropologického respektive etnografického výzkumu, ale je koncipován jako svého druhu esej o romských hodnotách. Tento přístup se může zdát příliš ovlivněný osobní zainteresovaností autorky, ale ta je do značné míry přiznaná, opřená o shrnutí dlouholeté práce a zkušenosti a i proto argumentačně silná. Zde o této práci mluvíme především proto, že zkoumání a poznávání hodnot a jejich obsahu a proměn je možné i prostřednictvím takto pojatého dlouhodobého způsobu výzkumu jedné skupiny lidí. V rámci tohoto výzkumu dochází k jakési automatické identifikaci hodnotových orientací. Svých charakterem jde rovněž o celostní přístup ke zkoumání jedné vybrané skupiny lidí, kterou výzkumník sledoval po celý svůj profesionální život. A do rámce takto široce pojatého výzkumu patří také odhalování hodnotových struktur dané skupiny.

Milena Hübschmannová -- Několik poznámek k hodnotám Romů

Text M. Hübschmannové nevychází z jednoho časově ohraničeného výzkumu či projektu. Jeho zdrojem je několik desetiletí trvající soustavné práce v terénu (zúčastněné pozorování, rozhovory s lidmi, studium a získávání materiálů týkajících se romské kultury a tradic). Text o hodnotách Romů je napsán na základě tohoto rozsáhlého studia a vyplývá z něj.

Hübschmannová rozděluje hodnoty Romů podél jedné osy. Jedním jejím koncem jsou tzv. pseudohodnoty. To jsou hodnoty, jejichž vyznávání Romy legitimuje nejen před ostatními Romy, ale hlavně před gádži (bílou majoritou). Pseudohodnotami se Romové snaží vymanit z „gádžovského“ stereotypu Roma, jsou specificky romskou reflexí požadavků bílé majority. Takové vymaňování je na první pohled hodně extrémní, pseudohodnoty jsou podle Hübschmannové hodně křiklavé a vnějškově okázalé. K pseudohodnotám vztahujícím se k vnější podobě lidí patří například bílá či světlá barva pleti nebo bohaté až luxusní oblečení. Jinou pseudohodnotou se stalo i to, že Romové nechtěli hovořit romsky, a lepší bylo pro ně nehlásit se ke své etnické identitě (možná lépe romství). Pseudohodnoty u Romů se objevují jako odpověď na život v majoritní společnosti, jsou určitou obranou před jejím odsouzením Romů. Je lepší být bílý nebo alespoň světlý, nebo dobře oblečený proto, aby daný Rom či Romka nezapadl do schématu černého a rozdrbaného cikána, které má vytvořené česká majorita. Druhou stranu osy tvoří „opravdové“ romské a hluboce tradiční hodnoty, jimž autorka přisuzuje až na výjimky veskrze pozitivní význam. A zdá se, že alespoň částečně dochází k „romskému znovuvzkříšení tradičních hodnot“, a že zmíněné pseudohodnoty postupně snad ztrácí na významu. K pozitivním a znovu se objevujícím hodnotám patří například solidarita, rodinná soudržnost, vztah k dětem, nebo i ochrana před „cizím“ (gádžovským).

zdroj: Hübschmannová, M. (1999). Několik poznámek k hodnotám Romů. s. 16-66, In *Romové v České republice (1945-1998)*. Praha : Socioklub.

Problematiku hodnot je možné v rámci etnologie vysledovat například ve studiích, které se zabývají analýzami dokumentů, historických textů, ale také drobných slovesných útvarů – rčení, přísloví nebo lidových písní. V takových textech se zobrazují určitým způsobem aktéři z hlediska profese, postavení, ale také etnické příslušnosti. Právě ta vede k interpretaci etnických stereotypů a jejich předávání dalším generacím. Příkladem je výzkumný projekt Etnologického ústavu Akademie Věd v Brně, který se snaží doložit jaký vliv má lidová tvorba na utváření vztahu mezi majoritou a Cikány nebo Židy. Folklorní text je zde zdrojem informace, jakým způsobem byli vnímáni např. Židé, jejich vzhled, chování, jazyk nebo vyznání včetně vzájemných vztahů mezi majoritní společností a touto minoritou

Reflexe Cikána a Žida v lidových písních českých zem -- AV ČR Brno, EÚ

Etnologický ústav AV ČR v Brně v rámci projektu GA AV ČR zpracovával v letech 1998 -- 2001 téma reflexe Cikána a Žida v lidových písních českých zemí. Mezi studovanými materiály byly drobné slovesné útvary např. rčení a přísloví nebo lidové písně s ohledem na problematiku etnických stereotypů. „V našem projektu se snažíme objektivně konstatovat, jak ...lidová tvorba vypočetla vztah majority -- Čechů, Moravanů a Slezanů k Cikánům -- Romům. Tento vztah je vyjádřen uměleckým způsobem, uměleckými prostředky, neboť texty mají podobný charakter jako básně, navíc jsou doplněny hudební složkou -- nápěvem,...v textech se odrážejí mnohé realie ze života.“⁴¹ V rčeních a příslovích se objevují typické vlastnosti příslušníků skupiny např.: „Je na všecko jak cikán na ocel, páni mají dlouhé ruky, Cigáni dlouhé prsty a osly dlouhé uši, Vláci se po světě jako cikán, Zlý by z tebe byl cikán, neumíš hádat atd...“⁴²

Tato studie potvrdila poznatek, že folklor pomáhá dešifrovat hierarchizaci různých vrstev obyvatelstva a také vzájemné vztahy různých etnických skupin a je také výrazem postojů, hodnot, emocí i zájmů sociálních vrstev. Lidová píseň reálně zobrazuje sociální postavení židovského obyvatelstva Moravy s důrazem na určité oblasti (obchod, výroba kořalky, některá hospodářská odvětví). Jako zcela absentující v textech lidových písní se ukázal stereotyp Žida jako bezohledného lichváře. V minimální míře bylo zaznamenáno zobrazení židovského podnikatele jako nemilosrdného vykořisťovatele a kapitalistického dravce -- stereotyp, který odráží tzv. rasový antisemitismus 19. a první poloviny 20.století popularizovaný dobovými masovými sdělovacími prostředky, avšak neproniknutý plně do folkloru.⁴³

Sledované folklorní projevy (užívání metafor, vybroušenost formy) jsou vyjádřením opakované zkušenosti a dlouhodobého ústního tradování reflektujícího vztah české majority k Židům a Romům. Drobné slovesné útvary reagují na povahové vlastnosti romské menšiny, na rozdíl od písní, které poukazují na typické činnosti a schopnosti.⁴⁴

Tento kvalitativní přístup byl v doplněn dotazníkovou akcí. Bezprostřední odpovědi na otázky a verbální vyjádření respondentů ukázaly silnější emotivní náboj (ve srovnání s psanými dokumenty) a výrazný osobní postoj.

Dotazníkové šetření bylo realizováno v různých městech a obcích u středoškolské a vysokoškolské mládeže. Dotazník byl zaměřen na charakteristiky národnostních a etnických skupin a představ o typických vlastnostech Čecha, Cikána, Žida, Němce, Poláka, Rusa a Slováka.⁴⁵ Tento průzkum potvrdil, že stereotypy obsažené mj. ve folklorních projevech přetrvávají v nezměněné podobě např. typický žid = zatraceně dobrý, nesmlouvavý obchodník; člověk s velkým majetkem; chamtivý, obchodník, držgrešle; muž s pejzy, dlouhými černými nebo zrzavými vlasy, v černém klobouku a kabátě; člověk velmi vychytralý. Autorky v závěru otvírají otázku zda jsou stereotypy příčinou diskriminace nebo naopak důsledkem.

Tento průzkum je příspěvkem ke studiu etnických stereotypů, které se podílejí na identifikaci jednotlivce. Pocit příslušnosti k etnické skupině, sebeidentifikace prostřednictvím obrazu

jiného etnika a konfrontace vlastní identity jsou součástí komunikačního procesu. V souladu s teoretickými studiemi bylo tímto šetřením u mladých lidí potvrzeno, že autostereotyp Čechů je spíše negativní (Kam vítr, tam plášť, chytráctví, uzavřenost, snaha získat pro sebe co největší zisk bez ohledu na okolí, ustrašený, nevýrazný, kdo nekrade, okrádá rodinu, ziskuchtivost atd.)⁴⁶

Dalším způsobem jak je možné sledovat hodnotovou orientaci v souvislosti s kulturou, respektive tradiční lidovou kulturou a předáváním hodnot této kultury, je její medializace. Následující příklad ukazuje rozdíl v postoji soukromých a veřejnoprávních rozhlasových stanic při medializaci tohoto tématu. Analýza tohoto problému záleží na mnoha faktorech a závěry jsou specifické pro každou skupinu. Nicméně, je možné konstatovat, že ne všichni jsou si vědomi hodnot, které tradiční lidová kultura nabízí.

Bízová, Vondráčková -- Presentace tradiční lidové kultury v ČR

Obsáhlá studie vznikla jako reakce na Konceptci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu.⁴⁷

Předmětem kritického zájmu je tradiční lidová kultura definována ve zmíněné Konceptci jako: „soubor výtvorů, hmotných i nehmotných, vyvěrajících z kulturních společenství, založených na tradici, vytvářených skupinou nebo jednotlivci a uznávaných jako obraz tužeb společenství, které odrážejí jeho kulturní a sociální identitu(...) Projevy tradiční lidové kultury zahrnují zejména hudební, taneční a slovesný folklór, hry, mytologii, obřady, obyčeje a zvyky, způsob obživy a tradiční zemědělské postupy, architekturu a další druhy lidové umělecké tvorby.“ (s. 43-44).

Autorky provedly detailní rozbor současného stavu vysílání a prezentace tradiční lidové kultury ve veřejnoprávním rozhlasu i soukromých rozhlasových stanicích. Hodnocení ukazuje rozdíly mezi těmito typy stanic v kontextu pozitiv a negativ ve vztahu k medializaci tradiční lidové kultury. Mezi pozitiva veřejnoprávního rozhlasu patří například tradice dlouhé a bohaté historie prezentace tradiční lidové kultury, neboť na těchto stanicích existovaly v minulosti folklorní redakce. Dále dvě celoplošné stanice a šest regionálních stanic má ve svém programovém schématu pravidelný autorský specializovaný pořad. Předmětem kritiky je např. ČRo3 Vltava, který má v programu pořad tradiční lidové hudby etnických skupin, ale neexistuje pořad věnující se české tradiční lidové kultuře. Specializované pořady jsou často zařazovány zcela mimo hlavní vysílací čas, regionální studia věnují výrazně více času dechové hudbě než tradiční lidové hudbě. Žádná celoplošná ani regionální stanice nemá redaktora, který by se věnoval výhradně tradiční lidové kultuře. V rámci hodnocení soukromých rozhlasových stanic se objevuje mnoho názorů, že tradiční lidové kultuře by se měly věnovat veřejnoprávní média, ne soukromý sektor. Většina stanic takový pořad nemá a neplánuje. Existují ovšem výjimky např. Radio Proglas s pravidelnými pořady o tradiční lidové hudbě nebo Radio Egrensis, Radio Jih, Rádio Jizera s pořady o dechovce.

V závěru studie autorky apelují na vedení stanic ke kritickému uvědomění si hodnot tradiční lidové kultury *jako součásti národního kulturního dědictví*, spolupráci s odborníky a institucemi, které se touto kulturou zabývají.

Zdroj: Bízová, H. Vondráčková, M. (2006). Presentace tradiční lidové kultury v ČR. s. 41 – 107, In *Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury*. Strážnice.

Na závěr příkladů kvalitativních výzkumů hodnot (často na spojnici sociologického, antropologického či etnologického výzkumu) zmíníme jeden z nejvýznamnějších výzkumů tohoto zaměření u nás vůbec. Jde o práce H. Librové dlouhodobě sledující posuny v jedné části životních stylů ve společnosti ČR, které jsou mimo „hlavní proud“.

Od pestrých a zelených k váhavým a vlažným

Socioložka a sociální environmentalistka Hana Librová provedla s odstupem takřka deseti let sociologickou sondu domácností žijících tzv. ekologicky příznivým způsobem života, kdy se zaměřila na sledování hodnotově orientovanému přístupu k životního stylu vázaného na venkovský prostor, přírodu a kulturu. Zatímco první studie (knižně vydaná v roce 1994) nese podtitul spojený s pojmem ekologické skromnosti, druhá publikace (vydaná v roce 2003) posunuje charakteristiku studovaných rodin k ekologickému luxusu. Mezi důležité předpoklady studia Hany Librové je 1) existence centralizované industriální společnosti s tržní ekonomikou usilující o trvalý materiální růst a 2) demokratické procesy, v nichž klíčoví aktéři jednají v horizontu krátkých (zpravidla volebních) cyklů. Pro takovou společnost je charakteristické úsilí o technologické změny, které přispějí k vyšší úrovni kvality života. Není však schopna respektovat („kopírovat“) přírodní procesy. Přičemž ekologickou krizi, které čelíme, je potřebné řešit právě snížením hmotné spotřeby, má-li být řešení účinné. Pojem hodnota užívá Librová vlastně jako synonymum s pojmem potřeba.

Výchozí klíčovou hodnotou je lidská práce chápaná jako navenek zaměřená fyzická manipulativní činnost, jež je v západoevropské společnosti vysoce hodnocena. Teoretickým východiskem práce Hany Librové je koncept Ch. Schütze, který ve své knize „Základní zákon zániku“ argumentuje druhým termodynamickým zákonem, že lidská práce je příčinou ekologické krize. Jinými slovy lidská práce přeměňuje přírodu potřebnými energetickými vstupy. Ty přírodu nejen užívají, ale také zanechávají degradovanou energii (tedy odpadové teplo) a produkují odpady. Vliv lidské činnosti lze měřit výší entropického efektu. Entropické působení člověka může mít negativní vliv (při intenzivních pracovních výkonech založených na vysokých energetických vstupech), anebo pozitivní (při činnosti usilující o ochranu přírody). Ti, kteří oddalují entropický zánik světa jsou aktivní ochránci přírody, kteří vědomě tento entropický efekt snižují, anebo lidé, jejichž aktivity se orientují k symbolům, jiným lidem, a nejsou významně orientovány k věcem a jejich spotřebě. Librová tyto lidi rozčleňuje do dvou podskupin – zelení, kteří se záměrně a přímo zabývají ekologickými aktivitami a ochranou přírody jako významné hodnoty; a pestří, jejichž aktivity jsou ekologicky prospěšné jen zprostředkovaně, a to nízkou úrovní spotřeby. Skupinou pestrých a jejich ekologickým příznivým chováním se zabývá v empirické části práci.

V období 90. let dochází k výrazné orientaci české společnosti na materiální spotřebu ve snaze dosáhnou míru spotřeby západoevropského světa představující hodnotu blahobytu.

Librová empiricky zkoumala takřka padesát domácností, jejichž členové zvolili dobrovolnou skromnost. Jejich způsob života neodpovídá rychlé dynamice nákupu a spotřeby české společnosti 90. let, ale je orientovaná na trvalé hodnoty kulturní (například investice do renovací staveb rodinných domů, kaplí ad.) a hodnoty spojené s přírodou (její ochrana) a společenským vlivem (byť na lokální úrovni).

Významné východisko pro tvorbu hodnot u této skupiny tkví zpravidla v ocenění půdy jako zdroje, krajiny, zemědělské práce a jejich plodů. Důležitým mediátorem je generace prarodičů pocházejících z venkova, kteří jim v dětství vštíplili hodnotu přírody jako důležitého zdroje života a tedy nutnosti respektu přírody.

Vzdělání je významným zdrojem Pestrých. U mužů jde často o vysokoškolské vzdělání v oboru zemědělství, lesnictví, anebo umělecko-řemeslného oboru a u žen vzdělání v oblasti zdravotnictví a speciální pedagogiky. Své vzdělání užívají nejen v rámci rodiny, v níž ženy zůstávají poměrně dlouho, ale i na pracovním trhu a pro aktivity volného času, které mají často charakter „pracovní“ s přínosem ke komunitě/lokalitě, v níž žijí. Často jsou Pestří zapojeni do lokálního vládnutí a svůj vliv orientují zejména na ochranu přírody a uchování či utváření nových kulturních tradic.

Protože studium Pestrých probíhá v rozmezí deseti let, došlo k posunu v životním cyklu rodin, což má do jisté míry i vliv na životní styl členů rodin. Zásadní změnu, kterou autorka sledovala je přesun žen z domácnosti na trh práce. Neznamená však zásadní změnu životního

stylu, ale práce je stále vázaná na rodinu, případně na místo žití (domácí školy, práce doma, péče o seniory v rodině, jsou profesionálními političkami na lokální úrovni), i když je spojen s jistým omezením samozásobitelských aktivit. Práce Pestrých je obecně pro ně zálibou a často dochází k profesionalizaci jejich aktivit ochrany přírody. K větší orientaci dochází ve spotřebě věcí dlouhodobé spotřeby jako je automobil a počítač, které potřebují ke svému podnikání, mobilní telefon pro udržování sítí, anebo zelené technologie (např. pro vytápění domu). Významný vliv na zvýšenou spotřebu má i omezování konkrétních veřejných služeb, například redukce dopravních služeb v neměstských regionech.

Důležitý vliv na jejich životní styl mají i společenské změny. Rozčarování z vývoje na politické scéně znamená, že se již méně zapojují do politického života lokalit, i když to neznamená snížení jejich angažovanosti, ale jen re-orientaci na nepolitické sféry veřejného života. Více se angažují v kulturním životě obcí a regionů, udržování místních tradic a aktivit směřujících k rozvoji lokalit. Zklamání v oblasti náboženského života znamenají změnu projevu jejich víry a větší příklon k přírodě. Důležitou dimenzí je mezigenerační přenos hodnot. Děti Pestrých životní styl přebírají, i přesto, že zřetelně cítí rozdílnost v životním stylu svých vrstevníků (zejména ve srovnání informací z rozličných médií -- Pestří nemají televize, značkové spotřební zboží). Ze společenství svých vrstevníků však nejsou exkludováni, ale naopak přijímáni s jinakostí, která dokonce imponuje. V sebehodnocení životního stylu označují rodiny svůj dobrovolně zvolený skromný způsob žití (dostatek času, kterým mohou disponovat, často trávený v přírodě je významným zdrojem pro ně důležitých hodnot v každodenním žití; klid, soukromí, bezpečí a kvalitní vodu a potraviny; práce, která je baví a má „smysl“) jako luxus.

Zdroje: Librová, H. (1994). *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. Brno: Hnutí Duha.; Librová, H. (2003). *Vlažní a váhaví (kapitoly o ekologickém luxusu)*. Brno: Doplněk.

C.2.2 Výsledky kvalitativních výzkumů -- hodnoty v médiích

Média představují jeden z významných a současně málo známých činitelů vlivu na hodnotové struktury ve společnosti. Navíc jde o oblast, pro kterou je příznačná existence řady mýtů, nedorozumění, rozhodných odmítnutí či adorování, ale vlastně málo faktických výsledků výzkumů.

V České republice nebyl proveden ucelený výzkum zobrazování hodnot v médiích. Existuje však řada menších výzkumů či studií, které lze vztáhnout k výzkumu hodnot. Ani v této kapitole nejde o systematickou analýzu, spíše o ukázkou možností a také základní prezentace dosažených poznatků.

V současné době většina výzkumů, které lze vztáhnout k výzkumu hodnot, je úzce zaměřena na určité téma a četnost témat odráží „popularitu“ těchto témat ve výzkumu obecně. Proto značnou část těchto výzkumů nalezneme v oblasti gender a média nebo cizinci a média, případně reprezentace seniorů v médiích. Důvod, proč je důležité se věnovat otázce médií, dokazuje i výzkum veřejného mínění z roku 2007, kdy čeští respondenti hodnotili pravdivost informací v médiích a kdy většina z nich považuje tyto informace za pravdivé.⁴⁸

Nejběžnější metodou používanou v mediálních analýzách je obsahová analýza textu. Kromě tištěných médií bývají předmětem analýzy i audiovizuální média, kdy se obsahová analýza kombinuje s obrazovou analýzou. Příkladem takové analýzy je mediální analýza obrazu seniorů autorek R. Sedlákové a L. Vidovičové. Autorky pomocí obsahové analýzy specifikovali, jak jsou informace o jedné části populace (seniorech) prezentovány v médiích, zároveň je třeba si uvědomit, že tyto informace jsou zároveň nositeli určitých hodnotových struktur.

Renata Sedláková, Lucie Vidovičová - Mediální analýza obrazu seniorů

Výzkum byl zaměřen na zobrazování seniorů v českých médiích a byl součástí širšího projektu zaměřeného na propagaci aktivního stáří. V rámci výzkumu byla zkoumána tištěná i audiovizuální média za rok 2004. Z důvodu rozsáhlosti všech médií byla analýza v případě analýzy audiovizuálních sdělení zúžena pouze na hlavní zpravodajské relace tří celoplošných televizních stanic (základní jednotkou analýzy byl zpravodajský příspěvek) a v případě tištěných médií na deníky Blesk, Hospodářské noviny, Lidové noviny a Mladá fronta Dnes (základní jednotkou analýzy byl tištěný článek). Tištěné články byly roztříděny do 24 tematických kategorií na základě jejich kontextuálního významu a v případě deníků MF Dnes a Blesk byl zúžen počet článků metodou náhodného výběru z důvodů vysokého počtu článků. V případě televizního zpravodajství byl počet tematických kategorií nižší.

V rámci televizního zpravodajství bylo analyzováno 261 odvysílaných sdělení, která se zabývala problematikou seniorů, stáří a stárnutí. To je ovšem malá část vzhledem k tomu, že celkový počet ročně odvysílaných zpravodajských relací se pohybuje kolem 5000 u každé stanice a neodpovídá podílu osob nad 60 let v české populaci, který činí necelých 20 %. Bylo identifikováno sedm tematických okruhů, ale četnost sdělení v jednotlivých kategoriích byla nevyvážená – kriminalita (38 %), politická ekonomie (28 %), tragédie (12 %), životní příběh (9 %), sociální politika (6 %), kultura (2 %), zdraví (2 %). Obraz seniorů je spíše nevyvážený a zjednodušující, protože sdělení informovala o daných tématech z pohledu majoritní populace. Pokud byl dán prostor seniorům k vyjádření, tak většinou v případech, kdy byli nespokojeni. Tento fakt i označení těchto osob ze strany novinářů (staří lidé, stařenka, babička, dědeček) přispívají k vnímání skupiny seniorů jako „*reptalů, nespokojených s výhodami které jim poskytuje sociální stát*“ nebo jako „*starých, bezbranných, vlídných osob*“ (str.20).

Nejvíce tištěných článků bylo publikováno v MF Dnes (72 %), která se jako jediná ze sledovaných periodik věnuje tématu seniorů a stáří systematicky. Dále následovaly Blesk (13 %), Právo (9 %), Hospodářské noviny (5 %) a Lidové noviny (1 %). Nejčastějšími tématy byly ekonomie (33,9 % - zejména důchodová reforma) a kriminalita (28,3 %). Nejméně častými politika (1,5 %) a bydlení (1,4 %). V oblasti kriminality opět převládal obraz seniorů jako naivních a bezbranných obětí. Podobně jako u zpravodajství byli aktéři označováni jako „*důchodce*“, „*stařenka*“ atd. a to i v případech, kdy věk aktéra nezvyšoval informační hodnotu sdělení.

Mediální analýza poukázala na problematiku slabého zastoupení seniorů v českém mediálním prostředí (co se týká variability i objektivitu sdělení). Jsou popisováni jako ekonomický a sociální problém (z důvodu zatížení důchodových systémů), jako oběti trestných činů a katastrof nebo jako pachatelé bizarních trestných činů. Typickým přívlastkem českého mediálního seniora je chudoba nebo psychická porucha. (s.41)

Zdroj: Sedláková, R., Vidovičová L. (2005). *Mediální analýza obrazu seniorů*. Praha: Diakonie.

Jako další příklad uvádíme výzkum z roku 2006, jehož cílem bylo zjistit, zda a jak se v českém tištěném textu diskriminuje v případě publikování na téma zaměstnávání cizinců. Výzkum analyzoval možné podpory určitých hodnotových orientací (xenofobních z hlediska české populace a diskriminačních z hlediska cizinců zaměstnávaných v ČR) tištěnými médii prostřednictvím sémiotické analýzy

Tomáš Bitrich, Jan Paleček -- Jak se v českém tisku diskriminuje, když se píše o zaměstnávání cizinců?

V listopadu 2006 byla na stránkách migraceonline.cz zveřejněna zpráva Tomáše Bitricha a Jana Palečka (2006) s názvem „*Jak se v českém tisku diskriminuje, když se píše o zaměstnávání cizinců?*“. Autoři analyzovali přibližně sto článků publikovaných v českém celostátním tisku od srpna 2005 do srpna 2006, v nichž se objevilo sousloví zaměstnávání

cizinců, především se zaměřením na cizince ze zemí bývalého Sovětského svazu. Cílem analýzy bylo zjistit případnou diskriminaci a její způsob při psaní o daném tématu.

Zjištěna byla diskriminace ve spojení s několika tématy: role zahraničních pracovníků v české ekonomice, jejich pracovní podmínky, byrokratické překážky pro jejich zaměstnávání a překračování zákona při zaměstnávání cizinců. Autoři dospěli k závěru, že se diskriminace v tisku objevuje ve všech oblastech. Cizinci jsou v tisku zobrazováni jako přínos i jako hrozba pro českou ekonomiku, ale v některých článcích je i navzdory pozitivnímu vyznění článku zjevná zdrženlivost před jasnou formulací, že cizinci jsou přínosem. Horší pracovní podmínky z článků vyznívají jako obecná samozřejmost, stejně jako byrokratické překážky pro níže kvalifikované cizince, zatímco v souvislosti s vysoce kvalifikovanými cizinci jsou diskutované. Při informování o nelegálním zaměstnávání cizinců jsou často cizinci prezentováni jako hlavní aktéři nelegálního jednání, zatímco zaměstnavatelé jsou jako aktéři zmiňováni spíše okrajově.

Je patrné, že v novinářských referencích o práci a zaměstnávání cizinců se tato změna děje také, ale že ještě není vůbec usazená. Objevuje se totiž stále ještě hodně textů, kde se formulace „práce načerno“ a „nelegální zaměstnávání“ zaměňují. „Práce načerno“ přitom naznačuje, že provinilí jsou cizinci, zatímco „nelegální zaměstnávání“ odkazuje k přestupkům firem.

Typicky se toto zmatení děje tak, že se sice v textu článku hovoří o sankcionování zaměstnavatelů, ale aktéry v nadpisu jsou cizinci nebo se hovoří o černé „práci“, nikoli o nelegálním „zaměstnávání“. Například: „*Celníci objevili načerno pracující cizince*“ (Mladá fronta Dnes, 12.11.2005, ČTK, pro), „*Cizinci pracují načerno hlavně ve středních Čechách*“ (Hospodářské noviny, 19.12.2005, ČTK).

Ke smísení obou významů ale může dojít už přímo v titulku: „*Práce načerno: pokuta až dva milióny korun*“ (Právo, 12.09.2005, L. Jouza), nebo: „*Desítky pokut za černou práci*“ (Haló noviny, 22.12.2005, autor: ca) Ačkoli jde o pokuty firmám, v těchto formulacích se nabízí, že postihovány jsou činy cizinců (práce načerno) a nikoli činy firem (nelegální zaměstnávání cizinců).

Někdy naopak název naznačuje, že článek bude popisovat sankcionování firem, zatímco rétorika textu vytváří dojem, že se provinili cizinci. V článku „*Zaměstnávali načerno cizince*“ tak autor cizince označuje jako „*přistižené*“ nebo jako „*úlovek*“ (Právo, 16.11.2005, autor: sil). Přestože titulek naznačuje, že za zaměstnávání cizinců se stíhají firmy, v roli přistižených jsou očima tohoto textu cizinci. (s.7 -- 8)

Bitrich, T. Paleček, J. *Jak se v českém tisku diskriminuje, když se píše o zaměstnávání cizinců?* Publikováno na migraceonline.cz, 6.11.2006

Posledním příkladem analýzy textu médií je opět sémiotická analýza. Autor na rozdíl od předchozích výzkumů kombinoval analýzu tištěných médií s audiovizuálními, kam kromě televize zahrnul i rádiová vysílání. Analýza byla přímo zaměřená na podporu určité hodnotové orientace vůči cizincům a cizímu v tištěných a obrazových médiích.

František Kostlán -- Xenofobie v českých sdělovacích prostředcích

Začátkem roku 2003 provedl František Kostlán pro Sdružení „Slovo 21“ analýzu 79 českých médií (televize, rádia, celostátní deníky, regionální deníky, týdeníky a internetové servery) mezi 1. únorem a 3. dubnem ve vztahu k cizincům žijícím v České republice. Z 1 158 analyzovaných článků a odvysílaných pořadů vyznělo vůči cizincům 859 více či méně negativně, 38 pozitivně a 261 neutrálně.

Ukázky analýzy

...1. Pod titulkem „*Mazaný Albánec neprojel*“ zveřejnil deník Blesk zprávu, v níž redaktor píše: „*Povedenou taškařicí* sehrál na chebském vlakovém nádraží albánský podvodník. V

poledne usedl do bavorské motorové lokálky Regiontour, aby s falešnými doklady projel do Německa. *Vyhmátla* ho ale kontrola českých a německých policistů, které *cizinec šokoval zásobou cizích slov* i padělaných dokladů... Vyšetřovatel už podal návrh soudci, aby *Albance poslal pro jistotu do vazební věznice.*“

Výrazy jako *povedená taškařice*, *vyhmátla*, *šokoval* apod. nepatří v této souvislosti do zpravodajství, protože jde o subjektivní hodnocení autora, nikoli o podání objektivně zjištěných faktů.

2. Deník Právo pro změnu informoval o *Ukrajinci* (i s celým jeho jménem a příjmením), který byl odsouzen za vraždu své manželky na dvanáct let. Dále cituji: „*Přesto mohl být s rozsudkem spokojen.* Žalobci se totiž *nepodařilo přesvědčivě prokázat*, že by měl na svědomí i další trestné činy včetně druhého mordu a dvou loupeží. Pražský městský soud ho proto viny za tyto body obžaloby zprostil.“

Přestože soud tohoto muže v dalších obviněních zprostil viny, autor manipuluje se slovy tak, aby čtenář nabyl dojmu, že *Ukrajinec* je přesto jejich pachatelem. Expresivní výrazy jako *mord* používá bulvár, u seriózně se tvářícího deníku, jakým je Právo, to svědčí o úpadku serióznost. ...”

Zdroj: Kostlán, F. (2003). „Xenofobie v českých sdělovacích prostředcích“, In *Britské listy*, publikováno na www.blisty.cz, 7.5.2003.

Zmíněné metody umožňují analyzovat texty médií, ale již ne samotné publikum. Tuto nevýhodu odstraňují metody studia publika. Použití dotazníkového šetření umožňuje získat informace o působení médií, protože je zaměřeno na dotazování příjemců sdělení médií. Výzkum, který zahrnuje dotazníkové šetření nebo některou jinou z metod studia publika (např. focus group), umožňuje zkoumat nejen média jako taková, ale i jejich případný vliv.

Na publikum, konkrétně na děti ve věku 10 až 14 let, se zaměřil A. Suchý, který analyzoval prezentaci určitých hodnot médií a reakce na takto nabízené hodnoty v případě agrese.

Adam Suchý -- Mediální zlo -- mýty a realita. Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou dětí.

Výzkum se zaměřil na zkoumání účinků mediálního násilí a sledování televize jako takové. Závěry výzkumu byly založeny na dotazníkovém šetření (autorský dotazník sledovacích návyků a Caprarovy testy agresivity -- Tolerance vůči násilí, Iritabilita) žáků pátých a osmých tříd základních škol ve věku deset až čtrnáct let, celkem šlo o 80 respondentů. Výsledky výzkumu potvrdily pozitivní statistickou závislost mezi nadměrným sledováním televize a tolerancí násilí a iritabilitou u dětí pátých a osmých tříd, přičemž agresivita u zkoumaného souboru byla statisticky závislá na čase, který děti respondenti strávili sledováním televize.

Zdroj: Suchý, A. (2007). *Mediální zlo -- mýty a realita*. Praha: Triton.

Řada výzkumů kombinuje metody analýzy publika a analýzy určitého sdělení nebo prezentace určitých hodnot. Příkladem může být výzkum prezentace žen v médiích a reklamách, který zahrnoval kombinaci dotazníkového šetření s obsahovou analýzou médií. Výzkum z roku 2003 spojil prezentaci určitých hodnot médií s analýzou jejich receptorů.

TNS Faktum -- Obraz ženy v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné mínění o rovnosti mužů a žen

Společnost TNS Factum, s.r.o. provedla pro Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR výzkum věnovaný obrazu žen v českých médiích a reklamě. Byly uskutečněny dvě vlny výzkumu postojů obyvatelstva k vybraným aspektům prezentace žen v médiích a reklamách, které proběhly ve dnech 18.-- 23.4.2003 (1037 respondentů ve věku od 18 let) a 18.-- 23.7.2003

(1010 respondentů ve věku od 18 let). Šetření probíhala v rámci omnibusového šetření na reprezentativním vzorku obyvatelstva ČR vybraném kvótním postupem. Dále proveden rozbor vybraných deníků (5 deníků, např. MF Dnes, Blesk), časopisů (17 časopisů, např. Elle, Květy, Playboy, Reflex) a televizních vysílání ČT, TV Nova a TV Prima. K vyhodnocení postavení žen v reklamách dále TNS Factum uskutečnilo anketu mezi představiteli reklamních agentur.

Obecně je prezentace ženské problematiky a žen menší v porovnání s mužskou problematikou. Výjimku tvoří časopisy v důsledku silné ženské čtenářské obce, zejména jde o tzv. ženské časopisy a některé společenské tituly. V celém mediálním prostředí z větší části vytvářejí obraz o ženách ženy (autorky) samy. Tento obraz je pozitivnější, než je image žen ve veřejném mínění. Ovšem i muži, jako autoři mediálních příspěvků mají sklon prezentovat ženy v příznivějším světle než mužskou část populace (s.6).

V médiích i reklamě přetrvává stereotypní zobrazování ženy. Autoři i autorky ji zobrazují v jejích tradičních rolích a činnostech jako péči o domácnost, rození a výchova dětí, starost o rodinu apod. Situace v médiích odráží situaci ve společnosti, kdy je otázka rovnosti žen s muži považována především za ženský problém, přesto většina respondentů souhlasí s tím, že by rovnoprávnost mezi oběma pohlavími mělo existovat.

Zdroj: *Obraz ženy v médiích a reklamě a jeho vliv na veřejné mínění o rovnosti mužů a žen*. Zpráva pro Ministerstvo práce a sociálních věcí - projekt VaV-ZVZ76, ident. kód: HS 100/03. Praha, srpen 2003

Kombinace více metod, zejména v případě, kdy jedna je zaměřena na analýzu médií a druhá na analýzu publika, bývá často používaná. Podobně jako ve výzkumu TNS Faktum i Alice Szepaniková kombinovala prezentaci určitých hodnot v médiích a reakce na takto nabízené hodnoty. Ve svém výzkumu mediálního obrazu azylantů se neomezila pouze na obsahovou analýzu, ale provedla i řízený skupinový rozhovor (focus group), kdy azylanti sami reflektovali svůj mediální obraz.

Alice Szepaniková -- „Zatím s nimi nejsou problémy“ Mediální obraz azylantů a jejich integrace do české společnosti.

Výzkum se skládal ze dvou částí. První zahrnovala analýzu českých tištěných médií za období duben 2005 až květen 2006 a zaměřovala se na mediální obraz imigrantů se statutem azylanta. Druhou doplňující částí tvořily výstupy z focus group na téma integrace a zobrazování uprchlíků v českých médiích. Autorka poukazuje na určitý rozpor mezi výsledky z obou částí výzkumu. Zatímco analýza 43 vybraných článků ukázala, že za sledované období byl obraz azylantů převážně pozitivní, sami azylanti v rámci focus group uváděli, že vnímají svůj obraz v médiích spíše jako negativní. Důvodem může být i to, že v praktickém životě lze uprchlíky těžko vyjmout z širší kategorie cizinců, jejichž obraz v médiích je obecně mnohem negativnější než obraz úzce vymezené skupiny azylantů.

Zdroj: Szepaniková, A. (2006). *„Zatím s nimi nejsou problémy“ Mediální obraz azylantů a jejich integrace do české společnosti*. migraceonline.cz, červen 2006

Právě kombinace obou přístupů, tzn. analýzy mediálního textu či obrazu a analýzy publika, je optimálním řešením k získání ucelenějších výsledků. Jak se ale ukazuje, je nezbytné vyvíjet specifické metody analýzy, které by umožnily jak rozpoznat nabídku hodnot médií, tak rozsah a dosah jejich absorbce a následně i souvislosti mezi mírou přijetí a chováním. V tomto směru jsme zahájili v našem projektu analýzy některých témat (například prezentace a účinnosti prezentace násilí v obrazových médiích v pořadech pro děti). V jejich rozvoji budeme pokračovat. Včetně snah o jejich zasazení do dalších postupů výzkumu hodnotových struktur.

Literatura

- Ágh, A. (1993). Comparative Revolution and the Transition in Central and Eastern Europe. s. 231 – 252, In *Journal of Theoretical Politics*, Vol 5.
- Alan, J. (1989). *Etapy života očima sociologa*. Praha: SPN.
- Allport, G., W. (1937). *Personality -- A psychological Interpretation*. New York: Holt a Co.
- Amrei, C., J. (2006). Qualitative Study of Multicultural Identities: Three Cases of London's Inner-City Children In *Forum Qualitative Social Research*, Vol 7, č. 2; staženo 15.července z <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/121/251>
- Bendlová, P. (ed.) (2003). *Hodnoty v existenciální filosofii Gabriela Marcela*. Praha: Academia.
- Benedictová, R. (1999). *Kulturní vzorce*. Praha : Argo.
- Berger, P., L., Luckman, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.
- Bitrich, T., Paleček, J. (2006). *Jak se v českém tisku diskriminuje, když se píše o zaměstnávání cizinců?* staženo 3.května 2008 z http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fceb50bfa263ef/MKC_diskriminace_zam_ciz_2.pdf
- Bízová, H. Vondráčková, M. (2006). Prezentace tradiční lidové kultury v ČR. s. 41 – 107, In *Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury*. Strážnice.
- Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia.
- Coser, L., A., (1977). *Masters of Sociological Thought*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Černý, J. (1998). *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico.
- Dahrendorf, R. (1994). Svoboda a sociální vazby. Poznámky ke struktuře argumentace. s. 9 – 16 In Znoj, M. (ed.). *Liberální společnost*. Praha: Filosofia.
- Dahrendorf (2007). *Hledání nového řádu*. Praha: Paseka..
- van Deth, J., W. (1995). Introduction.: The Impact of Values. s.1 – 18, In van Deth, J., W., Scarbrough, E. (Eds.). *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- van Deth, J., W., Scarbrough, E. (1995). The Concept of Values. s.21 – 47, In van Deth, J., W., Scarbrough, E. (Eds.). *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Disman, M. (1993). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum
- Dorotíková, S. (1998). *Filosofie hodnot : problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha : Univerzita Karlova.
- Drapela, V., J. (1997). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Durkheim, E. (2004). *Společenská dělba práce*. Brno: CDK.
- Eisenstadt, S., N. (1964). *From Generation to Generation. (Age Groups and Social Structure)*. New York: Free Press.
- Ellis, D., R. (1998). *Just Result. Ethical foundations for policy analysis*. Washington: Georgetown University Press.
- Engliš, K. (1930). *Teleologie jako forma vědeckého poznání*. Praha: F.Topič.
- Engliš, K. (1947). *Teorie hodnoty a hodnocení*. Praha: Melantrich.
- Erikson, E., H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.

- Fišera, I., Vláčil, J. (1970). Výzkum hodnotových orientací a model D.O.S.A.. s. 192 – 197, In *Sociologický časopis*, č. 2.
- Frankl V., E. (1994). *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Frankl, V., E. (2006). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- Geertz, C. (2000). *Interpretace kultur*. Praha: Slon.
- Göbelová, T. (2005). Hodnoty – konstitutivní v životě člověka. In Petruciová, J., Feber, J. (eds). *Člověk, dějiny, hodnoty II.*. Ostrava.
- Havlanová, P. (2002) *Teoretické a metodologické problémy zkoumání hodnot, hodnotových orientací adolescentů* [disertační práce] Praha: FSV UK.
- Hawkes, T. (1999). *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host.
- Helus, Z. (1969). Procesy identifikace a jejich význam v utváření osobnosti. In *Pedagogika*, XVIII, č. 5.
- Helus, Z. (1973). *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Hofstede, G. (2001) *Culture's Consequences. (Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations)*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Holland, J., G., Skinner, B., F. (1968). *Analýza chování. Autoinstrukční program*. Praha: SPN.
- Holý, L. (2001). *Malý český člověk a skvělý český národ..* Praha: SLON.
- Hroch, M. (1999). *V národní zájmu*. Praha: NLN.
- Hunt, M. (2000). *Dějiny psychologie*. Praha: Portál.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R., Basanez, M., Moreno, A. (1998). *Human Values and Beliefs*. University of Michigan.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, economic and political change 43 countries*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart R. (1997). *Modernization and Postmodernization*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart R., Norris, P. (2003). *Rising Tide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janoušek, J., Bokorová, V. a kol. (1971). *Motivace a civilizační proměny*. Praha: Svoboda.
- Jenks, C. (1997). *Culture*. London, New York: Routledge.
- Jeřábek, R., Brouček S. (eds.) (2007). *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá fronta.
- Jiráček, J., Kopplová, B. (2003). *Média a společnost: stručný úvod do studia médií*. Praha: Portál.
- Kis, J. (1997). *Současná politická filosofie*. Praha: Oikumene.
- Kluckhohn, C. (1967). Values and Value Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. s. 390 -- 430, In Parsons, T., Shils, E., A. (eds.). *Towards a General Theory of Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Koukolík, F. (2003a). *Já. O vztahu mozku vědomí a sebeuvědomování*. Praha: UK, Nakladatelství Karolinum.
- Koukolík, F. (2003b). Neuroekonomika důvěry. In *Hospodářské noviny*. č. 42.
- Krejčí, J. (1993). *The Human Predicament. Its changing Image. Study in Comparative Religion and History*, London: Basingstoke.

- Krejčí, J. (2002). *Postižitelné proudy dějin*. Praha: SLON.
- Krejčí, J. (ed.). (2002). *Kontrastní hodnoty a multikulturní společnost*. Praha: Filosofia.
- Librová, H. (1994). *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. Brno: Hnutí Duha.
- Librová, H. (2003). *Vlažní a váhaví (kapitoly o ekologickém luxusu)*. Brno: Doplněk.
- Loewenstein, B. (1994). Nacionalismus, demokracie, manýrismus. In *Sociologický časopis*, Vol 28, č.3.
- McQuail, D. (2002). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Musil J. (2000). *Formování české státnosti (Podkladová studie)*. Praha: RASES.
- Musil, J. (2007). Politická integrace, nebo návrat konfliktů. In *Lidové noviny*, 10.3.2007.
- Musil, J. a kol. (2004). *Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii*. (Studie CESES) Praha: CESES FSV UK.
- Nosková, J. (2007). Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury. In *Etnologické studie 2*, Brno: Ústav evropské etnologie, FF MU.
- Parsons, T. (1951) *Social System*. New York: Free Press.
- Parsons, T. (1971). *Společnosti --vývojové a srovnávací hodnocení*. Praha: Svoboda.
- Parsons, T., Shils, E. (eds.) (1951). *Toward a General Theory of Action*. New York: Harper and Row.
- Peattie, L., R. (1965). Anthropology and Research of Values. s.361 – 372, In *The Journal of Applied Behavioral Science*, Vol 1, č. 4.
- Petruciová, J., Feber, J. (eds.) (2005). *Člověk, dějiny, hodnoty II*. Ostrava: PedF.
- Polin, R. (1945). *La compréhension des valeurs*. Paris : Presses Universitaires de France P.U.F.
- Polin, R. (1944). *La Création des valeurs*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Pongs, A. (2000). *V jaké společnosti vlastně žijeme?* Praha: ISV nakladatelství.
- Prudký, L. u a. (2001). *Religion und Kirchen in Ost(Mittel) Europa: Tschechien, Kroatien, Polen*. Ostfildern: Schwabenverlag AG.
- Prudký L. (2004a). Subjektivní, zejména duchovní aspekty diferencí a možných směrů eufunkčního upevnování sociální soudržnosti. s. 59 – 72, In Machonin P. a kol. *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*. Praha: MPSV,.
- Prudký, L. (2004b). Vývoj hodnot v české společnosti: zkoumání a pohled na dílčí výsledky. In *Rozvoj české společnosti v Evropské unii I.*, Praha: FSV, Matfyzpress.
- Prudký, L., (2004c). *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. Učební texty KVDO 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Prudký, L. (2005a). Vývoj hodnotových preferencí v české společnosti po roce 1989: transformace jako změna hodnot? In Petruciová J., Feber J., (eds). *Člověk, dějiny, hodnoty II*. Sborník z mezinárodní konference. Ostrava: OU, VŠB-TU.
- Prudký L. a kol. (2005b). Vybrané výsledky výzkumu hodnotových struktur studentů 1. ročníků Fakulty humanitních studií UK. s. 143 – 202, In *Lidé města*, Vol 2, č. 16.
- Prudký, L. (2005c). Koncepty empirického výzkumu hodnot. In Macek, P., Dalajka, J. (eds). *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: FSS MU.
- Prudký L., (2006). *Přístupy k sociologickému empirickému zkoumání hodnot* (Studie CESES). Praha: CESES FSV UK.
- Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. (2002) CESES, Gutenberg, Praha, s. 290 – 332.
- Rabušic (2000) Je česká společnost postmaterialistická? s.3 –22, In *Sociologický časopis*, Vol 36.

- Rabušic, L. (ed.). (2001). *České hodnoty 1991 – 1999. Sociální studia 6*. Brno: Fakulta sociálních studií MU.
- Rokeach, M. (1967). *Value Survey*. Sunnyvale, CA: Halgren Tests.
- Rokeach, M. (1973). *Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, M. (ed.) (1979). *Understanding Human Values*. New York: Free Press.
- Řeháková, B. (2006). Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwarze. s. 107 – 128, In *Sociologický časopis*, Vol 42, č. 1.
- Řeháková, B. (2001). Změny hodnot v České republice a Inglehartova hodnotová typologie. s. 47 – 71, In Rabušic, L. (ed.). *České hodnoty 1991 – 1999*. Brno: Masarykova univerzita.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Sartre, J.P. (2004). *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad.
- Sedláková, R., Vidovičová L. (2005). *Mediální analýza obrazu seniorů*. Praha: Diakonie.
- Shils, E. (1995). Občanský étos a občanská společnost. In. Banfield, E. (ed.) *Občanské ctnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- Scholl-Schaaf, M. (1975). *Werhaltung und Wertsystem: Ein Plädoyer für die Verwendung des Wertconcepts in der Sozialpsychology*. Bonn: Bouvier.
- Schopenhauer, A. (1997). *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna.
- Schwarz, S. (nedatováno). *Instructions for Computing Scores for the 10 Human Values and Using them in Analyses*. Staženo 10.6.2008 z <http://ess.nsd.uib.no/index.jsp?year=2005&country=&module=other>
- Schwartz, S., H. (1994). Are there Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? s. 19 – 45, In *Journal of Social Issues*. Vol 50, č. 4.
- Schwartz, S.H.(1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. s. 1 – 65, In *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol 25.
- Schwartz, S., H. (2001). A proposal for measuring value orientation across nations.“, s. 241 – 296, In *The European social survey core questionnaire development*. ESS central co-ordinating team.
- Slejška, D. (1990). *Vývojové procesy lidských hodnot*. Praha: Sociologický ústav ČSAV.
- Smékal, V. (2002). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister and Principal.
- Soukup, V. (2004). *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum.
- Spates, J., L. (1983). The Sociology of Values. s. 27 – 49, In *Annual Review of Sociology*, č. 9.
- Stokes, J. (2003). *How to do cultural and media studies*. SAGE.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a. techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Suchý, A. (2007). *Mediální zlo – mýty a realita*. Praha: Triton.
- Surynek, A., Komárková, R., Kašparová, E. (2001). *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.
- Szeapaniková, A.(2006). „Zatím s nimi nejsou problémy“ *Mediální obraz azylantů a jejich integrace do české společnosti*. staženo z <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1956990> , červen 2006.
- Šafr, J., Sedláčková, M. (2004). Koncepty a indikátory sociální koheze -- východiska empirických výzkumů. In Musil, J. a kol., [Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii](#) (Sešit CESES) Praha: CESES FSV UK.
- Šmídová, M., Rákoczyová, M. (2007). *Srovnání dvou aspektů sociální soudržnosti v ČR, na Slovensku, v Rakousku, Maďarsku, Finsku a Řecku*. (Sešit CESES). Praha: CESES FSV UK.

Thomas, W.,I. Znaniecki, F. (1958). *The Polish Peasant in Europe and America*. New York: Dover Publications.

Vaněk, M. a kol.(2003). *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: FF UP.

Vávra, M., (2007). *Hodnotový portrét evropských zemí. Srovnávací analýza s použitím přístupu Shaloma Schwartze*. (Sešit CESES). Praha: CESES FSV UK.

Velký sociologický slovník (1996). Praha: Karolinum.

Vodáková, A., Holda, D. (1970). Metodologické problémy výzkumu hodnotových orientací. s. 498 – 510, In *Sociologický časopis*, Vol 5.

Wallace, C. (2005) *Conceptual Framework and Indicators for Social Capital*. Aberdeen Center for European Social research. Aberdeen: University of Aberdeen.

Weber, M. (1998). Protestantská etika a duch kapitalismu. s. 185 – 245, In *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikumene.

Welzel, Ch., Inglehart, R., Klingemann, H.,D. (2003). The Theory of human developement: A cross-cultural analysis. s. 341 – 379, In *European Journal of Political Research*, Vol 42.

Zbořil, B. (1947). *Poznání, hodnocení a tvoření norem*. Ostrava: O. Hlavický.